

3.4 KOMUNITNÍ TLUMOČENÍ

ÚVODEM: O KOMUNITNÍM TLUMOČENÍ OBECNĚ

Jiřina Holkové

Nedílnou součástí práce interkulturního pracovníka, která přímo vyplývá z podstaty jeho profese, je zprostředkovávání jazykové komunikace mezi klientem a institucí – tlumočení. S narůstajícím počtem migrantů, s nimiž „je potřeba se domluvit“, nabývá na významu i odvětví tlumočení, pro které se vžil název komunitní nebo sociální.

Komunitní tlumočení (někdy se, zejména v jiných jazycích, lze setkat s pojmem tlumočení sociální, tlumočení ve veřejných službách, tlumočení kulturní apod.) je tlumočení v institucionálním prostředí dané společnosti, kde poskytovatelé veřejných služeb a klienti nehovoří stejným jazykem.

Od tlumočení konferenčního, tedy tlumočení na mezinárodních jednáních, konferencích apod., odlišují oblast komunitního tlumočení určité znaky, které jsou víceméně společné všem podskupinám této jinak velmi různorodé kategorie.

Komunitní tlumočnick zprostředkovává komunikaci mezi jedincem, který vystupuje sám za sebe (na rozdíl od situací běžných v konferenčním tlumočení, kdy reprezentuje zájmy určitého podniku, instituce, státu apod.), a zástupcem určité instituce. Tato komunikace se vztahuje ke každodennímu životu a potřebám jednotlivce a probíhá v rámci téže sociální struktury (společnosti), přičemž její účastníci mají v dané struktuře různou pozici a patří k různým kulturním skupinám. Typický bývá i rozdíl nejen v kulturním, ale také sociálním zázemí účastníků, který se projevuje například v dosažené úrovni vzdělání, a stejně jako z příslušnosti ke kulturní skupině z něj vyplývají rozdíly v celkovém přístupu ke komunikaci. Navíc příslušnost k instituci staví jejího zástupce, který bývá i příslušníkem většinové kultury, do nadřazené pozice a jeho protějšek to značně znevýhodňuje.

Komunitní tlumočníci působí v nejrůznějším prostředí od neziskových organizací přes zdravotnická zařízení, školy a další veřejné služby až po státní instituce (policie, útvary ministerstva vnitra zabývající se cizineckou problematikou, správa sociálního zabezpečení) a orgány místní samosprávy (živnostenská agenda, sociální dávky a další). Komunitní tlumočení je tedy velice široká oblast, kterou lze dále dělit na celou řadu podkategorií, ať již z hlediska institucionálního prostředí (tlumočení ve zdravotnictví, ve školství, v oblasti sociálních služeb apod.), nebo z hlediska příslušnosti klientů k určité kulturní skupině (komunita neslyšících, přistěhovalci).

Do značné míry se pak liší také požadavky, které jednotlivé instituce na tlumočnicka kladou, a míra institucionalizace jeho profese.

Za zcela samostatnou kategorii bývá většinou považováno tlumočení soudní, které v užším slova smyslu zahrnuje pouze tlumočení v soudním řízení. Tato oblast je také ve většině zemí výrazně více institucionalizována než jiné typy tlumočení označované souhrnně jako komunitní. Výkon profese soudního tlumočnicka bývá právně upraven a je k němu zapotřebí nějaký druh akreditace, v ČR musí být soudní tlumočníci jmenováni příslušným krajským soudem nebo ministrem spravedlnosti. Do komunitního tlumočení v užším slova smyslu nebývá soudní tlumočení vůbec zahrnováno.

Povinnost využívat služeb řádně jmenovaných soudních tlumočnicků při jednání s cizinci však zákon v ČR ukládá i dalším státním orgánům či orgánům místní samosprávy. A právě

tlumočení při policejních úkonech, správním řízení v oblasti přistěhovalectví a udělování azylu a při úkonech orgánů místní samosprávy již většina teoretiků za komunitní tlumočení označuje.

Z toho pak vyplývají určité rozpory v tom, jakou úlohu by komunitní tlumočnický při výkonu své profese měl hrát. Konferenční tlumočnický bývá považován za jakýsi kanál, jímž hotová sdělení jednotlivých účastníků komunikace prochází, aniž by je jakkoli ovlivňoval, pouze je převádí do jiného jazyka. Proto má ideální tlumočnický „pouze tlumočit“ a jeho jediným cílem má být věrné vyjádření sdělení v cílovém jazyce. Dá se říci, že takový tlumočnický má být téměř neviditelný. V podstatě totéž pak právní předpisy i praxe vyžadují od tlumočnicků soudních.

Komunitní tlumočnický si naopak s „pouhým tlumočením“ často nevystačí, protože tlumočí v nevyvážené situaci, kdy mezi účastníky komunikace existují značné kulturní a často i sociální rozdíly a poměr sil mezi nimi není vyrovnaný. Proto je u komunitního tlumočnický na místě větší aktivita a vlastní iniciativa, aby zabránil nedorozumění, které v takové situaci může vzniknout. Je žádoucí, aby oběma stranám vysvětloval rozdíly vyplývající z odlišnosti jejich kultur, cizinci vysvětloval a mnohdy i zjednodušoval složitý úřední jazyk instituce a naopak jeho případné nesouvislé vyjadřování přeformuloval tak, aby zástupci instituce „dávalo smysl“. Je však třeba zdůraznit, že se jedná o úpravu formy, nikoli obsahu sdělení – do toho tlumočnický zasahovat nesmí.

Představa o tom, do jaké míry má tlumočnický zaujímat aktivní roli a v zájmu porozumění mezi stranami vysvětlovat, přeformulovávat a upozorňovat na nepochopení kulturních odlišností, se pak liší podle toho, o jakou instituci se jedná. Je celkem přirozené, že lékař, který se snaží pochopit pacientův problém, nebo učitel, který řeší prospěch dítěte ve škole, je k zásahům tlumočnický do komunikace tolerantnější než úředník rozhodující o udělení azylu nebo policista, který musí dodržovat určitý úřední postup a má povinnost pracovat se soudním tlumočnickým. Ovšem i komunikace na policii či v azylovém řízení by podle řady teoretiků komunitního tlumočení probíhala efektivněji, kdyby příslušné instituce přiznávaly tlumočnickům aktivnější roli a striktně od nich nevyžadovaly, aby „pouze tlumočili“.

Modul komunitního/sociálního tlumočení v kurzu pro interkulturní pracovníky

Z výše uvedeného je patrné, že role komunitního tlumočnický je jiná než role tlumočnický na obchodním jednání nebo na odborné konferenci. Dovednosti a techniky, které by profesionální komunitní tlumočnický měl zvládat, se však od jiných druhů tlumočení neliší. Měl by být schopen úplně a bez významových posunů převést i delší projev řečníka s pomocí tlumočnického zápisu (tlumočení konsekutivní), souvisle přetlumočit obsah písemného dokumentu (tlumočení z listu) nebo klientovi „šeptat do ucha“ obsah projevu zároveň s tím, jak řečník mluví (tlumočení simultánní, šušotáž).

V rámci kurzu pro interkulturní pracovníky se studenti v modulu komunitního/sociálního tlumočení nejdříve s těmito technikami teoreticky seznámili formou přednášky a potom si je prakticky procvičili. Výchozím i cílovým jazykem byla přitom čeština – „tlumočí“ se tedy z češtiny do češtiny. Podrobněji o nich pojednává právě tato kapitola o komunitním tlumočení.

3.4.1 METODIKA A DIDAKTIKA KONSEKUTIVNÍHO TLUMOČENÍ BEZ NOTACE

Zdeňka Puková

Konsekutivním tlumočením bez notace neboli bez zápisu rozumíme druh tlumočení, kdy nejdříve mluvčí ve výchozím jazyce přednese celý svůj projev nebo jeho část, zatímco